

" Sheel, Sharir, Adhyayan "
Aundh Shikshan Mandal, Aundh

Raja Shripatrao
Bhagawantrao
Mahavidyalaya, Aundh.
(Satara)

Deapartment of Geography

Village Survey Report

2019-20

A Report on Village Survey (01 January 2020)

DEPARTMENT OF GEOGRAPHY

T.Y.B.A GEOGRAPHY (2019 – 2020)

INTRODUCTION

Village survey visits form a part of the syllabus activity, so that the student gets an information in village nature, environment, soil information, agricultural information Etc. Therefore, the Department of Geography, Raja Shripatrao Bhagwantrao Mahavidyalaya, Amudh had organized an village survey for the T.Y B.A. GEOGRAPHY students (2019 – 2020) to Ganeshwadi from 10 January 2020 under the supervision of Mr.S.M Shinde We got an information in village population structure of Ganeshwadi.

We would like to thank Dr.Bhandare S.J., Incharge Principal Raja Shripatrao Bhagwantrao Mahavidyalaya, Amudh for providing us the necessary support and details at the right time.

Objectives

1. To study the population structure of the project area.
2. To study the geographical location of the project area.
3. To studying family amenities.
4. To study the problem and solution in the project area.

Outcomes

1. The student became aware of the population structure in the project area.
2. The students come to know about the problems village in the project area and the solution plan.

मा. प्राचार्य,
रा.श्री. अ. महाविद्यालय अोंध.
ता. खयव जि. सातारा.
दि. 30/09/2020

विषय: - शाम लक्ष्मणा लाडी परवानगी मिहणेबाबत.

महोदय,

आज दिनांक 30/09/2020 रोजी भूगोल विभागात
विद्यार्थी शाम लक्ष्मणा लाडी भौसे जणेशकाजी. मा. खयव
जि. सातारा यांच्याकडून मात आलेली तरी ~~ही~~ शाम लक्ष्मणा-
लाडी यांच्याकडून परवानगी मिहणी ही विमंडी.
मा. दि. 1 एप्रिल 2020.

— कृते —

कापली विश्वासू

10/1/2020
I/C PRINCIPAL
Raja Shrikrishna Bhagwantrao
Mahavidyalaya, Aundh (Satara)

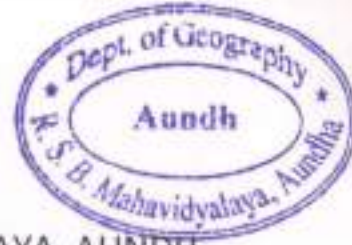

13/1/20
Head
Dept. of Geography
R.S.B. Mahavidyalaya, Aundh.

CONCLUSION

The visit was both educational as well as recreational. This visit motivated and helped to take full advantage of all the learning opportunities presented to students. This brought a different dimension to learning. This experience will remain in memory for a very long time.

RAJA SHRIPATRAO BHAGAWANTRAO MAHAVIDYALAYA, AUNDH

Department of Geography

B.A. PART III

STUDENT 2019-20

Village Survey -10-01-2020

Geography	
1	* Bhandare Shivani Suhas
2	* Ghadge Vidya Bhauso
3	* Gharge Nialam Bhauso
4	Gharge Aniket Anil
5	* Jadhav Karishma Babaso
6	* Jadhav Akshada Narayan
7	Jagdale Prashant Ramesh
8	Jathar Dhanaji Hanmant
9	Jadhav Aditya Dadaso
10	* Kamble Pooja Jivan
11	* Kumbhar Priyanka Rajendra
12	* Kumbhar Pooja Anil
13	* Kumbhar Vidya Ashok
14	* Lohora Ayesha Kiran
15	* Mohite Varsharani Dnyaneshwar
16	* Mali Jyoti Prakash
17	Nanaware Atul Popat
18	Pawar Rupesh Gorakhnath
19	* Pawar Priyanka Changdev
20	Sagare Rohit Chandrakant
21	* Ubale Soniya Ankush

T/C PRINCIPAL
Raja Shripatrao Bhagwantrao
Mahavidyalaya, Aundh (Satara)

Head
Dept. of Geography
R.S.B. Mahavidyalaya, Aundh.

॥ विद्या - मयी - अमृतम् ॥

Aundh Shikshan Mandal, Aundh

RAJA SHRIPATRAO BHAGWANTRAO MAHAVIDYALAYA, AUNDH

Arts & Science

(NAAC 'B' Grade, NSF MHRD Rank band 151-200) (Established on 09th September 1994 - recognized by UGC U/s 2 (f) and 12 (B))

भूगोल विभाग

शैक्षणिक सहन अहवाल

सन-२०१९-२०

प्रस्तावना

निसर्ग आणि मानव यांचा अनादि-अनंत अतूट असणारा नातू आहे. निसर्गाच्या लीला अजब आहेत. निसर्ग आणि मानव यांच्यातील हा संबंध विद्यार्थ्यांच्या लक्षात यावा. नैसर्गिक घटकांचा किंवा पर्यावरणाचा परिणाम मानवी जीवनावर तो कसा होतो. हे जावळून पाहता यावे. म्हणून ही शैक्षणिक सहन आयोजित केली जाते या मुद्याला अनुसरून आमच्या भूगोल विभागाची शैक्षणिक सहन दिनांक ७ व ८/०२/२०२० कोकण दर्शन आयोजित केली होती. मार्गदर्शक म्हणून प्रा. एस एम शिंदे, व श्री मुल्ला सलीम यांनी कार्य केले. एकूण १९ विद्यार्थी सहभागी झाले होते.

सहन उद्दिष्टे

- १) विद्यार्थ्यांना भौगोलिक घटकांविषयी ज्ञान प्राप्त होणे
- २) पर्यावरण व मानवी जीवन यांच्यातील सहसंबंध लक्षात येणे.
- ३) निसर्ग किंवा पर्यावरणाविषयी विद्यार्थ्यांच्या मनात आवड निर्माण होणे.
- ४) निसर्ग संरक्षणाच्या दृष्टीने विद्यार्थ्यांनी प्रयत्न करणे.

T/C PRINCIPAL
Raja Shripatrao Bhagwantrao
Mahavidyalaya, Aundh (Satara)

Head
Dept. of Geography
R.S.B. Mahavidyalaya, Aundh

कृत्रिम विमान

राजा क्षीपराव भगवंतराव
महाविद्यालय कोश. सा. खतव
नि. सातारा.

मा. प्राचार्य,
राजा क्षीपराव भगवंतराव -
महाविद्यालय कोश. सा. खतव.
नि. सातारा.

दि. 31/02/2020

विषय: - ऐच्छनिक स्वरूप परवानगी मिळवितात.

महोदय,
वरिष्ठ विषयाव्य आयुसदुन विमंगी अर्ज
करण्यात येतो की कृत्रिम विमानाची शैक्षणिक
स्वरूप " ऑद्य ते हरिहरेश्वर " भाषित शिक्षणेची

केळी आहे. खरसरूप दि. 31/02/2020 ते 15/02/2020
चा आतापर्यंतचे जाण आहे. या शैक्षणिक स्वरुप

आपली परवानगी मिळवि हि विमंगी.

सिद्ध:- विद्यार्थी मारी लेखणार आर्ष
कारे.

Chaudhari
22/02/20
I/C PRINCIPAL
P. P. Shripatrao Bhagwantrao
Mahavidyalaya, Aundh (Satara)

[Signature]
Head
Dept. of Geography
R.S.B. Mahavidyalaya, Aundh.

Participant Student list B.A.III

Sr.no.	Name of students
1.	* Bhandare Shivani Suhas
2.	* Ghadge Vidya Bhauso
3.	* Garge Nialam Bhauso
4.	Garge Aniket Anil
5.	* Jadhav Karishma Babaso
6.	* Jadhav Akshada Narayan
7.	Jagdale Prashant Ramesh
8.	Jathar Dhanaji Hanmant
9.	Jadhav Aditya Dadaso
10.	* Kamble Pooja Jivan
11.	* Kumbhar Priyanka Rajendra
12.	* Kumbhar Pooja Anil
13.	* Kumbhar Vidya Ashok
14.	* Lohora Ayesha Kiran
15.	* Mohite Varsharani Dnyaneshwar
16.	* Mali Jyoti Prakash
17.	Nanaware Atul Popat
18.	Pawar Rupesh Gorakhnath
19.	* Pawar Priyanka Changdev
20.	* Ubale Soniya Ankush

Head
Dept. of Geography
R.S.B. Mahavidyalaya, Aundh.

CONCLUSION

The visit was both educational as well as recreational. This visit motivated and helped to take full advantage of all the learning opportunities presented to students. This brought a different dimension to learning. This experience will remain in memory for a very long time.

PRINCIPAL
Raj. Shiksha Sangathan
Maharajapuram, Aundh.

Head
Dept. of Geography
R.S.B. Mahavidyalaya, Aundh.

पश्चिम
किनारपट्टी
अरबी समुद्र
हरिहरेश्वर

"औंध शिक्षण मंडळ औंधचे "

राजा श्रीपतराव भगवंतराव महाविद्यालय, औंध.

ता - खटाव, जि - सातारा.

भूगोलशास्त्र विभाग.

ग्राम सर्वेक्षण अहवाल व शैक्षणिक सहल अहवाल.

सन-२०१९-२०२०.

अभ्यासक -

मोहिते वर्षारणी ज्ञानेश्वर

मार्गदर्शक -

प्रा.श्री.शिंदे.एस.एम.

प्रा.मुल्ला.एस.आर.

प्रा.कु.कांबळे.पी.वाय.

Aundh Shikshan Mandal, Aundh's
RAJA SHRIPATRAO BHAGAWANTRAO MAHAVIDYALAYA,
AUNDH

Accredited by NAAC

Department of Geography

LABORATORY CERTIFICATE

This is to Certify that ~~Shri.~~ / Kum. / ~~Smt.~~ _____

MOHITE VARSHARANI DNYANESHWAR.

has satisfactorily carried out the required Practical work / ~~Field work~~ / Excursion
tour / Village survey / ~~Projector work~~ prescribed by

SHIVAJI UNIVERSITY, KOLHAPUR

for the B.A. Part - III course in Geography and this Journal / Report represents his
/ her bonafide work in the year 20 19 - 20 20

Exam Seat No.

Date:-

4/03/2020

Exam passed
7/3/2020

Professor in charge

Head

Department of Geography

Raja Shripatrao Bhagawantrao Mahavidyalaya,

Aundh Dist. Satara

VILLAGE
SURVEY

प्रतिज्ञापत्र

मी कु. मोहिते वर्षारणी ज्ञानेश्वर.
प्रतिज्ञा पूर्वक देते की, दि. 9/1/2020 या
कालावधीमध्ये मीजे गणेशवाडी. ता. खटाव.
जि. सातारा. या ठिकाणी जाऊन तेथे प्रत्यक्ष
पाहणी व मुलाखतीद्वारे निष्कर्ष काढला आहे.
सदरचा प्रकल्प कोणत्याही संस्थेचा /
व्यक्तीचा नाही. राजा श्रीपतराव भगवंतराव
महाविद्यालय औंध, भूगोल विभागातील
B.A. III च्या विद्यार्थ्यांनी केलेला आहे.

कुळावे.

आपली विश्वासू,
(मोहिते वर्षारणी ज्ञानेश्वर)

Mohite

श्रेणीनिर्देशांक

शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर अंतर्गत B.A. III
 भूगोलशास्त्र विभागाच्या अभ्यासक्रमान्वित संशोधन प्रकल्प
 अहवाल हा महत्त्वाचा विषय आहे. या अभ्यासक्रमाचा
 अनुसूचित मी व माझे सहकारी विद्यार्थी मौजे
 गणेशवाडी गावाचा (लोकसंख्या संरचना अहवाल) हा
 अभ्यास विषय निवडला. हा अभ्यास प्रकल्प
 सन 2019-20 चा चावू शैक्षणिक वर्षात पूर्ण केला.
 सदर प्रकल्पासाठी महाविद्यालयाचे प्रा. डॉ. भंडारे. एस. जे.
 व विभाग प्रमुख प्रा. डॉ. बरकडे. जे. डी. त्याबरोबर
 प्रा. डॉ. नेवोरे. ए. व्ही. , प्रा. मुत्ता. एस. आर. यांनी
 सहकार्य केले.

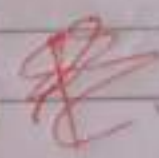
सदर प्रकल्पासाठी आम्हाचे 'सर्वेक्षण अहवाल'
 चे प्रमुख मार्गदर्शक प्रा. शिंदे. एस. एम. व प्रा. कु. कांबळे.
 पी. वाय. यांनी आम्हांला वेळो-वेळी योग्य व मोलाचे
 मार्गदर्शन केले. त्याबद्दल मी त्यांची ऋणी आहे.

सदर प्रकल्पासाठी मौजे गणेशवाडी गावचे
 ग्रामस्थ, शेतकरी, गावचे सरपंच तसेच ग्रामसेनेकडून यांनी
 मोलाची माहिती दिली. त्यामुळे सदर अहवाल पूर्ण
 होऊ शकला त्याबद्दल सर्वांचे मनःपूर्वक आभार.

अनुक्रमणिका

अ.नं.	प्रकल्पाचे नाव	शेरा	सही
1]	प्रास्ताविक	}	}
1.1	प्रकल्प क्षेत्र (स्थान)		
1.2	प्रकल्पाचा उद्देश		
1.3	माहिती संकलन		
1.4	प्रकल्प अभ्यास पध्दती		
2]	अभ्यास क्षेत्राची प्राकृतिक	}	}
	पार्श्वभूमी		
2.1	प्राकृतिक भू-उदाय		
2.2	हवामान		
2.3	तापमान		
2.4	पर्जन्य		
2.5	धम		
2.6	जान		
2.7	भाषा		
2.8	वयसंरचना		
2.9	साक्षरता.		
3]	लोकसंख्येची घनता	}	}
3.1	कुटूंब		
3.2	व्यवसायानुसार वर्गीकरण		
3.3	शैक्षणिक माहिती		
3.4	वाहनसुविधा		
3.5	सोयी- सुविधा		

अनुक्रमणिका

अ.नं.	प्रकल्पाचे नाव	बोरा	सही
4]	अभ्यास क्षेत्रातील समस्या व उपाय	/	
4.1	समस्या		
4.2	उपाय		
5]	निष्कर्ष		
5.1	समाशेष		
5.2	संदर्भ ग्रंथ सुची		
5.3	प्रश्नावली.		

प्रस्तावना :-

लोकसंख्येचा अभ्यास म्हणजे लोकसंख्येच्या आकारमानाने वडवून आणण्याच्या दृष्टीकोनातून राजकीय भौगोलिक व जैविक २. दृष्टीकोनातून स्थिरपद्धतीने केलेला अभ्यास होय. भारतातील पहिली जनगणना 1871 साली करण्यात आली. तेव्हापासून दर 10 वर्षांनी लोकसंख्येची गणना करण्यात येते. लोकसंख्या आणि भूगोल यांचा जवळचा संबंध आहे. लोकसंख्येशिवाय भूगोलशास्त्राचा अभ्यास पूर्ण होऊ शकत नाही. विविध लेखक, संशोधक, शास्त्रज्ञांनी वेगवेगळ्या विभागातील व लोकसंख्येच्या आणि साधनसंपत्तीचा अभ्यास करून लोकसंख्या अभ्यासला गती प्राप्त करून दिली. म्हणून याचा सर्वांगीतर अभ्यास करण्यासाठी आम्ही "लोकसंख्या सर्वेक्षणाची संरचना" अभ्यास हा महत्त्वाचा निवडलेला आहे.

व्याख्या :-

भूगोल (Geography) - भूगोल म्हणजे पृथ्वीचे वर्णन होय.

मानवाच्या आर्थिक, सामाजिक व राजकीय क्रियांचा अभ्यास करणारे शास्त्र म्हणजे भूगोल.

पर्यावरण आणि मानवी जीवन यांचा परस्पर सहसंबंध स्पष्ट करणारे शास्त्र म्हणजे भूगोल होय.

The study of the physical features of the earth & its atmosphere & human activity as it effects & is affected by this in & distribution of population & resources, political & economic activities.

शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर पेपर क्र. 14 मध्ये विषय समाविष्ट असून या विषयी आम्ही मागे

गोवावाडी येथे प्रत्यक्ष जाऊन तेथील लोकसंख्या
संरचनेचा अभ्यास केला आहे.

1.1] प्रकल्प क्षेत्र / स्थान

सदर प्रकल्पासाठी गणराज्यातील, महाराष्ट्रातील, सानारा जिल्ह्यातील, खटाव तालुक्यातील मौजे गणेशवाडी हे गाव निवडलेले आहे. हे गाव आमच्या महाविद्यालयापासून 3 km अंतरावर आहे. हे गाव औंधच्या दक्षिण दिशेला वसलेले आहे. गणेशवाडीचे भौगोलिक स्थान, म्हणजे निरपेक्ष व सापेक्ष स्थान ही पुढीलप्रमाणे. -

निरपेक्ष स्थान :-

निरपेक्ष स्थान म्हणजे भौगोलिक दृष्ट्या महत्त्वाचे असते. यामध्ये अक्षवृत्त व रेखावृत्त यांची माहिती असते.

गणेशवाडी -

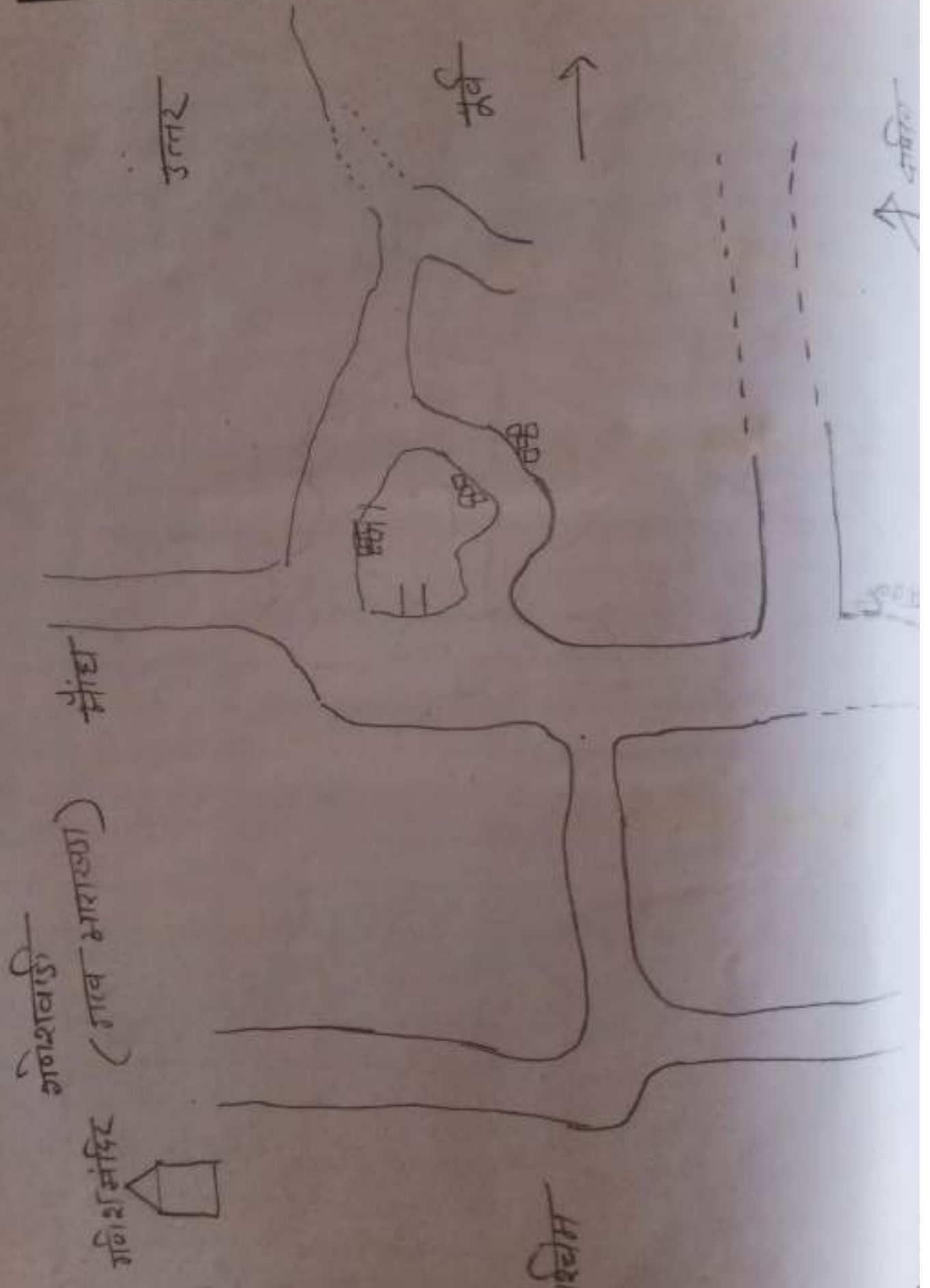
अक्षवृत्तीय स्थान - $17^{\circ}30' 49.26'' N$

रेखावृत्तीय स्थान - $74^{\circ}19' 22.52'' E$

सापेक्ष स्थान

सापेक्ष स्थान हे सानिध्याचा विस्तार करून सांगितले जाते. त्याचप्रमाणे गणेशवाडी हे गाव औंधपासून 3 km अंतरावर असून हे अभ्यास क्षेत्र यमकि देवी मुळपीठाच्या पायथ्याशी वसलेले आहे. गणेशवाडी हे गाव समुद्रसपाटीपासून 760 mt उंचीवर आहे.

गणेशवाडी गाव आराखडा

1.2] प्रकल्पाचा हेतू / उद्देश

- ① प्रकल्प क्षेत्रातील लोकसंख्या संरचनेचा अभ्यास करणे.
- ② प्रकल्प क्षेत्रातील भौगोलिक स्थान अभ्यास करणे.
- ③ कुटुंबातील सोयी-सुविधांचा अभ्यास करणे.
- ④ प्रकल्प क्षेत्रातील समस्या व उपाययोजना.

1.3] माहिती संकलन

संशोधन प्रकल्पासाठी सर्वानु महत्त्वाचा घटक म्हणजे माहिती संकलन होय.

या माहितीचे दोन प्रकार पडतात.

① प्राथमिक माहिती :-

जी माहिती संशोधक स्वतः मुलाखतीद्वारे / प्रश्नावलीच्या आधारे मिळवितो. यामध्ये आम्ही पत्यक्ष संशोधन क्षेत्रात जाऊन मुलाखतीद्वारे माहिती प्राप्त केली. यामध्ये गावतील स्थूळ घरांचा विचार केला व त्यावरून संपूर्ण गावाची सरासरी माहिती गोळा केली.

② दुय्यम माहिती :-

जी माहिती लिखित स्वरूपात असते. ती दुय्यम माहिती होय.

गणेशवाडी गावतील जिल्हा प्राथमिक शाळेने केलेले सर्वेक्षण ग्रामपंचायत कार्यालय, तलाठी कार्यालय, भंगणवाडी या कार्यालयानून आवश्यक असलेली माहिती द्वितीय स्वरूपात आम्हाला मिळवण्यात आली.

1.4] प्रकल्प अभ्यास पध्दती :-

कोणत्याही प्रकारच्या अभ्यासासाठी विशिष्ट अभ्यास पध्दती आवश्यक असते. त्याचप्रमाणे आम्ही या प्रकल्पासाठी प्राथमिक व दुय्यम माहितीच्या आधारे अभ्यास केला.

प्राथमिक माहिती गोळा करण्यासाठी 22 जणांमध्ये विभागल्या. आम्ही सर्व विद्यार्थ्यांनी सधर प्रश्नावल्या प्रत्येकी विद्यार्थी वरी जावून मुलाखतीद्वारे तयार करून घेतल्या मिळालेल्या माहितीच्या आधारे महत्त्वपूर्ण द्वाशा भौगोलिक आकृत्या आलेल्या तयार केले.

① प्रस्तुत प्रकल्प अहवाल प्राथमिक व दुय्यम माहितीवर आधारलेला आहे.

② अभ्यास क्षेत्राला प्रत्यक्ष भेट देवून त्या ठिकाणाच्या लोकांशी संवाद साधून व निरीक्षणाद्वारे प्राथमिक माहिती गोळा केली.

2] अभ्यास क्षेत्राची प्राकृतिक पार्श्वभूमी

गणेशवाडी या गावानुसृत अक्षांश उंचीची संख्या १५ अक्षांश या गावची लोकसंख्या ६५५ इतके आहे. या गावामध्ये बहुतांश हिंदू-धर्माचे लोक राहतात. तसेच या गावातील बरेच लोक बीती, शेतमजुरी, नोकरी या व्यवसायानुसृतलेले आहेत.

2.1] प्राकृतिक भू-उदाव :-

महाराष्ट्र राज्यातील, सातारा जिल्ह्याच्या पूर्वेला सातारापासून ५४ किलो अंतरावर गणेशवाडी हे गाव आहे. हे गाव भौध हा ऐतिहासिक वारसा लाभलेल्या पुराण संस्थेच्या दक्षिणेकडे स्थित आहे. गणेशवाडी या गावच्या पूर्वेकडे कराडेवाडी आहे उत्तरेला यमई देवीचा जोगर असून त्याची समुद्रसपाटीपासूनची उंची १५३ मी आहे. गणेशवाडीच्या उत्तर व पश्चिमभागात महादेव जोगरुंगांच्या उपरांगा आढळतात तसेच या गावच्या उत्तरेकडील भाग वाटमाना आहे.

गणेशवाडी हे गाव पर्वण्य धार्येच्या क्षेत्रामध्ये असल्याने पावसाची समस्या आढळते. येथील हवामान विषमस्वरूपाचे आढळते. या ठिकाणाची जमीन काळी व मुरमाड आहे.

2.2] हवामान :-

हजेच्या स्थितीच्या २५ ते ३० वर्षे सतत अभ्यास करून काढलेल्या अनुमानात हवामान म्हणतात. अभ्यास क्षेत्राचे हवामान विषम स्वरूपाचे आढळते.

2.3] तापमान :-

गणेशवाडी गावचे सरासरी आर्थिक तापमान 60°C इतके आढळते. प्रस्तुत भागात उन्हाळ्यामध्ये सरासरी 30°C ते 35°C इतके तापमान आढळते. तर हिवाळ्यामध्ये 20°C ते 25°C इतके तापमान आढळते.

2.4] पर्जन्य :-

अभ्यास क्षेत्राचा सरासरी पर्जन्य 50 ते 100cm पडते. साधारणपणे जुलै ते सप्टेंबर पावसाळ्याचा काळावधी असतो.

2.5] धर्म :-

गणेशवाडी गावच्या लोकसंख्या सर्वेक्षणातून मिळालेल्या माहितीवरून या गावाने 99% हिंदू - मराठा व 1% इतर धर्माचे लोक राहतात.

2.6] जात :-

गणेशवाडी या गावाने खुल्या पुर्वगर्तील लोकसंख्या जास्त असून इतर भागासवर्गीय प्रमाण 1% इतके कमी आहेत.

2.7] भाषा :-

गणेशवाडी या गावाने प्रामुख्याने मराठी भाषा बोलण्याचे प्रमाण जास्त आहे.

2.8] वयसंरचना :-

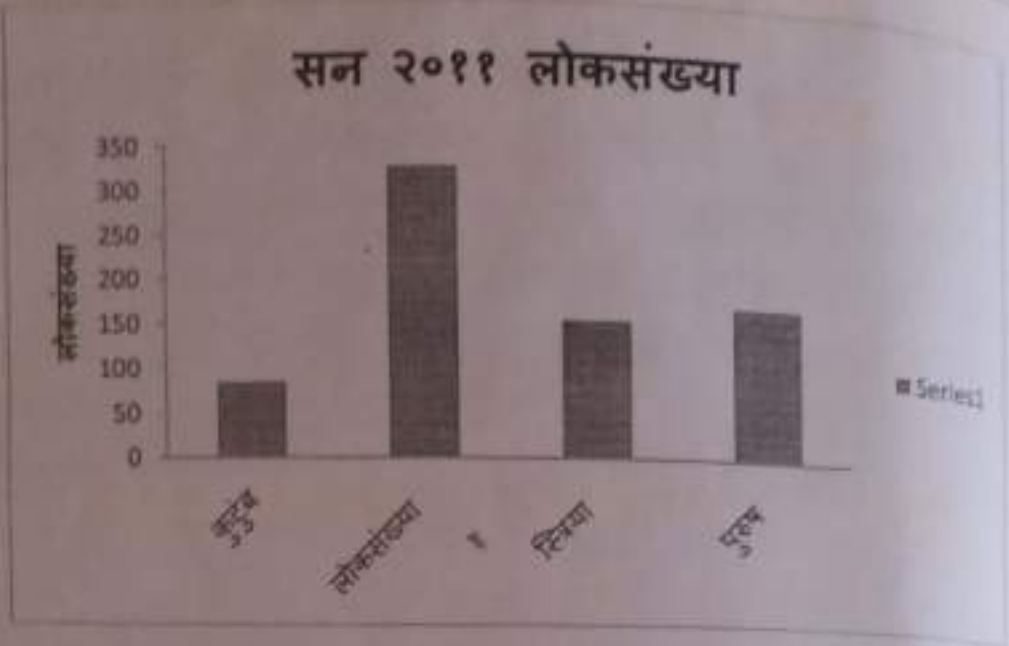
गणेशवाडी गावाने लोकसंख्येची वयोगटानुसार विभागणी केल्यास एकूण लोकसंख्येचे कामकरणाऱ्यांचे प्रमाण काय आहे हे समजू शकते.

गावातील 18 ते 29 वयोगटातील स्त्री-पुरुष काम करू शकतात. 0 ते 4 वयोगटातील मुले व मुली आणि 60 वर्षांपेक्षा जास्त वय असणाऱ्या लोकांची लोकसंख्या काम करणाऱ्या गवत मांडू नही. गणेशवाडी गावामध्ये 0 ते 4 वयोगटात 100% लोकसंख्येपैकी 8.31% बालक असून 0 ते 14 वयोगटात 16.57% लोकसंख्या आढळते.

2.9) साक्षरता :-

व्यक्तीला लिहिता व समजून वाचना येत असेल, तर तीला साक्षर समजले जाते. व्यक्तीला वाचना येत असेल आणि लिहिता येत नसेल तर तीला निरक्षर समजले जाते. गणेशवाडी या गावच्या साक्षरतेचा विचार करता 100% साक्षरता आहे. तर स्त्रियांचे साक्षरतेचे प्रमाण 30% व पुरुषांचे साक्षरतेचे प्रमाण 40% इतके आहे. 100% साक्षरतेचा सरासरीनुसार 30% साक्षरतेचे प्रमाण कमी आहे.

सन २०११ लोकसंख्या

3] लोकसंख्येची संरचना

3.1] कुटुंब :-

गणेशवाडीला लोकसंख्येची रचना ही सन 2011 च्या जनगणनेनुसार आहे. ही लोकसंख्या पुढीलप्रमाणे.

सन 2011 लोकसंख्या (स्त्री-पुरुष)

कुटुंब	लोकसंख्या	स्त्रिया	पुरुष
85	325	153	172

0 ते 6 वयोगटातील (मुले-मुली)

एकूण संख्या	मुले	मुली
35	20	15

3.2] व्यवसायानुसार वर्गीकरण

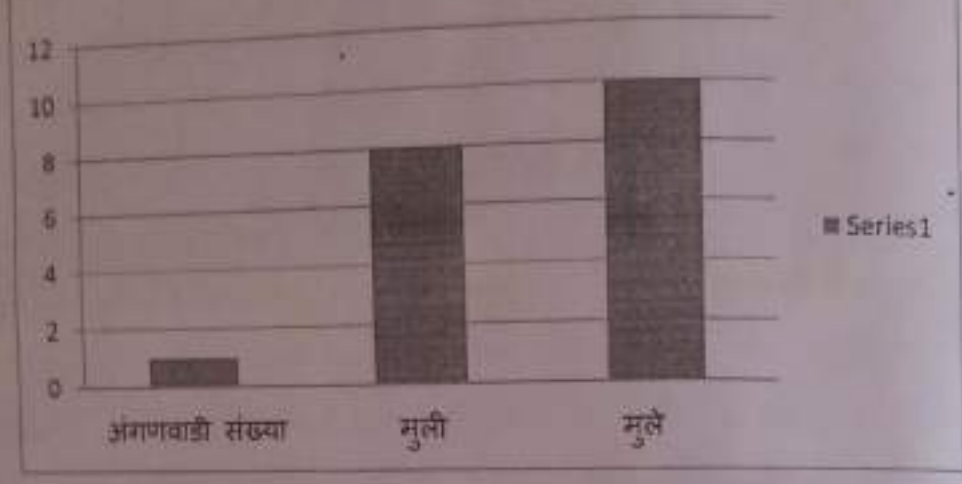
गणेशवाडीचा व्यवसायानुसार अभ्यास

	शेती	शेतमजूर	व्यापार	शिक्षण	नोकरी
पुरुष	35	15	-	25	10
स्त्रिया	-	10	-	20	-

3.3] शैक्षणिक माहिती :-

अभ्यास क्षेत्रात शैक्षणिक सुविधा आहेत. सदर गावान 0 ते 5 वयोगटासाठी अंगणवाडी आहेत.

शैक्षणिक माहिती

अंणवडी संस्था	मुले	मुली
1	10	8

सदर गावामध्ये 1 ते 4 पर्यंत प्राथमिक शाळा आहेत. विद्यार्थ्यांना माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षणासाठी / कॉलेजसाठी इतरत्र जावे लागते. (औंध, कराड, सातारा)

शाळा	मुले	मुली
1	11	9

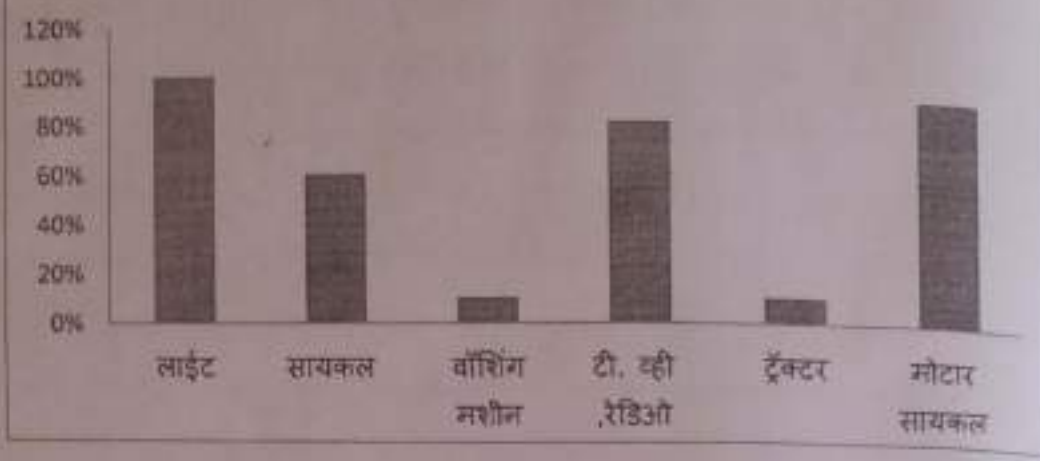
सदर गावान् माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षणाची सोय नसल्यामुळे विद्यार्थ्यांना गावानून 3 km लांब जावे लागते.

अशिक्षित	सुशिक्षित
30%	70%

3.4] वाहन सुविधा :-

सदर गावान् कॉलेजपासून व मोठ्या-च्या ठिकाणापासून 3km आहे. या गावच्या रस्ता पक्का आहे. येथील लोक सायकल व मोटारसायकलचा उपयोग करतात. या गावान् एस. टी. बस सुविधा आहे. दिवसा-नून दोन वेळा बस सुविधा आहे.

सोयी सुविधा

3.5) सोयी-सुविधा—

सदर गावान पुत्येक घरात लारिट व बतर
सोयी-सुविधा उपलब्ध आहेत.

लारिट	सायकल	वॉशिंग मशिन	टीव्ही/रेडिओ	मोणसाकळस	ड्रॅग्टर
100%	60%	10%	50%	90%	10%

4) अभ्यास क्षेत्रातील समस्या व उपाय

4.1) लोकसंख्येच्या समस्या :-

- 1) प्राथमिक सोयी- सुविधांचा अभाव.
- 2) वैद्यकीय समस्या
- 3) शैक्षणिक सुविधा
- 4) सांस्कृतिक सभागृह
- 5) रहाणीमान दर्जा
- 6) रोजगाराच्या अपुऱ्या सोयी.
- 7) दळणवळण साधनांचा अभाव.

4.2) सदर गावातील लोकसंख्येच्या समस्यांवरील उपाय :-

- 1) प्राथमिक आरोग्य केंद्र स्थापन.
- 2) माध्यमिक शाळा सुरू करण्यात यावी (10 वी पर्यंत)
- 3) सार्वजनिक सभागृह बांधण्यात यावे.
- 4) जनसंख्येच्या सुविधा पुरविणे.
- 5) बस सेवा सुरळीत करणे.
- 6) उद्योगधंद्यांना चालना.

१) निष्कर्ष

सदर प्रकल्पामध्ये गवेशावाडी गावच्या लोकसंख्या, संरचनेचा अभ्यास करत असताना या गावामध्ये लोकसंख्येचे प्रमाण आढळून येते. त्याचबरोबर या गावानुसार मोठ्या प्रमाणात पाऊस पडत नाही. त्यामुळे पाणी टंचाई निर्माण होते. दिलेल्या माहितीवरून असा निष्कर्ष काढला की

- ① या गावातील धर्म या घटकांचा अभ्यास करताना आता. ९९% लोकसंख्या हिंदू-धर्माची आहे.
- ② गावातील बहुसंख्य लोक मराठी भाषा बोलतात.
- ③ साक्षरतेच्या अभ्यासातून स्त्री साक्षरतेचे प्रमाण कमी आहे.
- ④ शेती व्यवसायानुसार पुरुषांचे प्रमाण जास्त तर शेतमजुरी करणाऱ्या स्त्रियांचे प्रमाण जास्त आहे.
- ⑤ घरातील सुखसोयीची साधने बहुसंख्य कुटुंबात अपुरी आहेत.

5.1) समारोप

लोकसंख्या संरचनेचा अभ्यास करव्यात आता. अंधपासून उदर अंतरावर असलेले गणेशवाडी हे गाव निवडले. सुकवाणीला म्हणजे गणेश-वाडी गावाने जाव्यास प्रा.शिंदे. एस.एम. व प्रा.कांबळे.पी.वाय. यांनी मार्गदर्शन केले.

सदर गावामध्ये गेल्यानंतर आम्ही सर्व विद्यार्थ्यांनी प्रश्नावल्या पूर्ण करून घेतल्या त्या प्रश्नावल्या पूर्ण करून असतांना गावानील पुत्येकाने सहकार्य केले. त्यामुळे आम्हाला प्राथमिक माहिती स्वरूपाने साठी.

भूगोल हा विषय चार भितीच्या आन अभ्यासला जाऊ नसून त्याचे ज्ञान प्रत्यक्ष क्षेत्र-मेद करणे गरजेचे आहे. हे काम पूर्ण करून असता-ना गावानील लोकांनी चांगल्या प्रकारे माहिती सांगितली, तसेच तेथील मुलांनी बरीच माहिती दिली.

आमचे मार्गदर्शक प्रा.शिंदे.एस.एम आणि प्रा.कांबळे.पी.वाय. यांचे बहुमूल्य मार्गदर्शन लाभले. ज्या गोष्टी बद्दल आम्हाला माहिती नव्हती, त्या गोष्टी पटवून दिल्या नसेच सदर गावानील ग्रामसेवक, सरपंच यांनीही माहिती पुरवली. याबद्दल मी सर्वांची मनःपूर्वक अभारी आहे.

कृती,
आपली विश्वासू
(मोहिने वर्षारणी जीनेश्वर)

शिक्षक

5.2) संदर्भ

- ① प्र. भोसले. के.एम. व प्र. कारे. के.वी.
लोकसंख्याशास्त्र (२००६ फडके प्रकाशन, कोल्हापूर)
- ② डॉ. शाहापूरकर व डॉ. कुले.
लोकसंख्या भूगोल (२०१२ अभिजीत प्रकाशन, लानूर)
- ③ Principles of Population Studies
- ④ www.google.com

Completed
Date: 13/11/2020

TOUR
REPORT

औंध शिदण मंडळ औंधचे
राजा प्रीपतराव भगवंतराव
महाविद्यालय औंध (सातारा)

भूगोलशास्त्रविभाग शैक्षणिक
सह्य अहवाल

सन - 2019-20

अभ्यासक - मोगहिते वर्षारणी
ज्ञानेश्वर

सागदर्शक :- एस.एम.शिंदे

प्रमाणनिवेदन

शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर अंतर्गत
बी.ए. भाग. तीनचा भूगोलशास्त्र अभ्यासक्रमातील
पेपर क्र. 14 (प्रत्यक्षिक पेपर - 2) अंतर्गत
शैक्षणिक अभ्यास सहल हा विषयाचा अहवाल
सादर करताना मला अनिश्चय आनंद होत आहे.
या शैक्षणिक सहलीस परवानगी दिल्याबद्दल
महाविद्यालयाचे प्राचार्य जे. एस. जे. भंडारे व विभाग
प्रमुख जे. डी. बरकडे यांचे आभार मानणे मी माझे
अक्षरकर्तव्य समजते.

सहनिवोन, त्यातील वारकावे, पुवासावेळी
योग्य मार्गदर्शन व सहकार्य केल्याबद्दल
प्रा. एस. भार. मुल्ला यांचेही आभार नसेच भूगोल
विभागातील इतर प्रा. या सर्वांची मी आभारी
आहे. नसेच माझे आई-वडिल यांनी परवानगी
व आर्थिक सहकार्य केल्याबद्दल त्यांची तहणी
आहे.

अर्चित

सोहिले वर्षारानी ज्ञानेश्वर

अनुक्रमिका

क्र.नं.	तपशील	सह
①	प्रस्तावना	✍
1.1	शैक्षणिक सल्लोपी उदरेछे	
1.2	शैक्षणिक सुतनीतल महभावा	
1.3	सहल मार्गाचा आशाखडा	
②	सहलमार्गातल आकृतेल	✍
	रचना व वैशिष्ये	
2.1	आकृतेल रचना	
2.2	जमिनु	
2.3	नेयगिनु कनसणी	
2.4	ठिके	
2.5	कसातल / उद्योगधंदे	
③	पर्यटन कथळे	
3.1	वडिला गावणी	
3.2	हरिहरेश्वर	
3.3	मुकुंद जंजिरा	
3.4	महाबलेश्वर	

प्रस्तावना

पर्यटन ही संज्ञा प्रवास या शब्दाशी संबंधीत आहे. हा शब्द लॅटीन भाषेतील (Tovam) या शब्दापासून बनलेला आहे. त्याचा अर्थ वस्तुत्व (प्रवास) असा आहे. या शब्दापासूनच पुढे वस्तुत्व-कार प्रवास किंवा पॅकेज टूर हा शब्द रूढ झाला. व.स. 1643 मध्ये हा शब्द प्रथम वापरला गेला. व त्याचा अर्थ रूढ ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी जाणे किंवा वस्तुत्वकार प्रवास करणे, वस्तुत्वकार प्रवास करून निरनिराळी ठिकाणे पाहणे असा होतो.

पर्यटन हा निरनिराळ्या घटकांचा संयुक्त आविष्कार आहे. यामध्ये भौगोलिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, धार्मिक व राजकीय घटकांचा समावेश होतो. मात्र त्यातील कोणता एकच प्रभावी आहे किंवा ठरतो. हे ठरविणे शक्य नाही.

मानवामध्ये प्रवासाची आवड प्रत्येक कालखंडात दिसून येते. नवीन प्रवास हा त्याचा स्थायी प्रवास आहे. प्राचीन काळी मानवाच्या प्रवासाच्या कल्पना आजच्यापेक्षा वेगळ्या होत्या. इतकेच नव्हे तर आजच्याप्रमाणे पूर्वी प्रवासाचा तेंपू केवळ आनंद-मिळवणे म्हणूनच होता. प्राचीन काळातील प्रवासा-संबंधी प्रवासवर्णनाची विविध ठिकाणी संदर्भ उपलब्ध आहेत. इ.स.च्या तिसऱ्या शतकातील मलेकझांडर-दि-ग्रेट व सातव्या शतकातील मार्कोपोलो यांच्या प्रवासानु विविध देशातील सामाजिक, वार्थिक व सांस्कृतिक परिस्थिती या ठिकाणांची विस्तृत माहिती देतात. अनेक भूगोलशास्त्रज्ञांनी दारे (प्रवास) करून वेगवेगळ्या घटकांची माहिती मिळवली.

भूगोलाच्या अध्ययनात नैसर्गिक व सांस्कृतिक
घटकांचा अभ्यास समाविष्ट होतो. या घटकांचा
अभ्यास करण्यासाठी शैक्षणिक सहाय्ये नियोजन
केले जाते. याला अनुसरून पश्चिम महाराष्ट्रातील
किंवा कोकणातील नैसर्गिक व सांस्कृतिक
घटकांची माहिती घेता याची यासाठी सहाय्ये
आयोजन करण्यात आले होते.

1.1] शैक्षणिक सहलीची उद्दीष्ट्ये :-

अभ्यासक्रमानुसार शैक्षणिक सहलीचे नियोजन करण्यात आले होते. यातील उद्दीष्ट्यांना मनुष्याला शैक्षणिक सहलीचे नियोजन करण्यात आले होते.

- 1) वेगवेगळ्या प्रांतातील वैशिष्टपूर्ण व यथार्थ चित्रण पाहता येते.
- 2) स्वामानातील बदलांचा अभ्यास करणे.
- 3) वनस्पतीतून विविधता शोधणे.
- 4) मृदा प्रकारातील बदल अभ्यासणे.
- 5) भाषा, रूढी, परंपरा, केशभूषेचा अभ्यास करणे.
- 6) वसाहत प्रकारातील तफावत शोधणे.
- 7) प्राणी विविधतेचा अभ्यास करणे.
- 8) धार्मिक स्थानांची माहिती घेणे.
- 9) उपहारातील बदलांचा अभ्यास करणे.

वरील उद्दीष्ट्यांच्या पूर्ततेसाठी भौगोलिक परिस्थिती मांडण्यात आली. यानुसार सहल मर्यादीत विविध घटकांचा अभ्यास करण्यात आला.

... ..

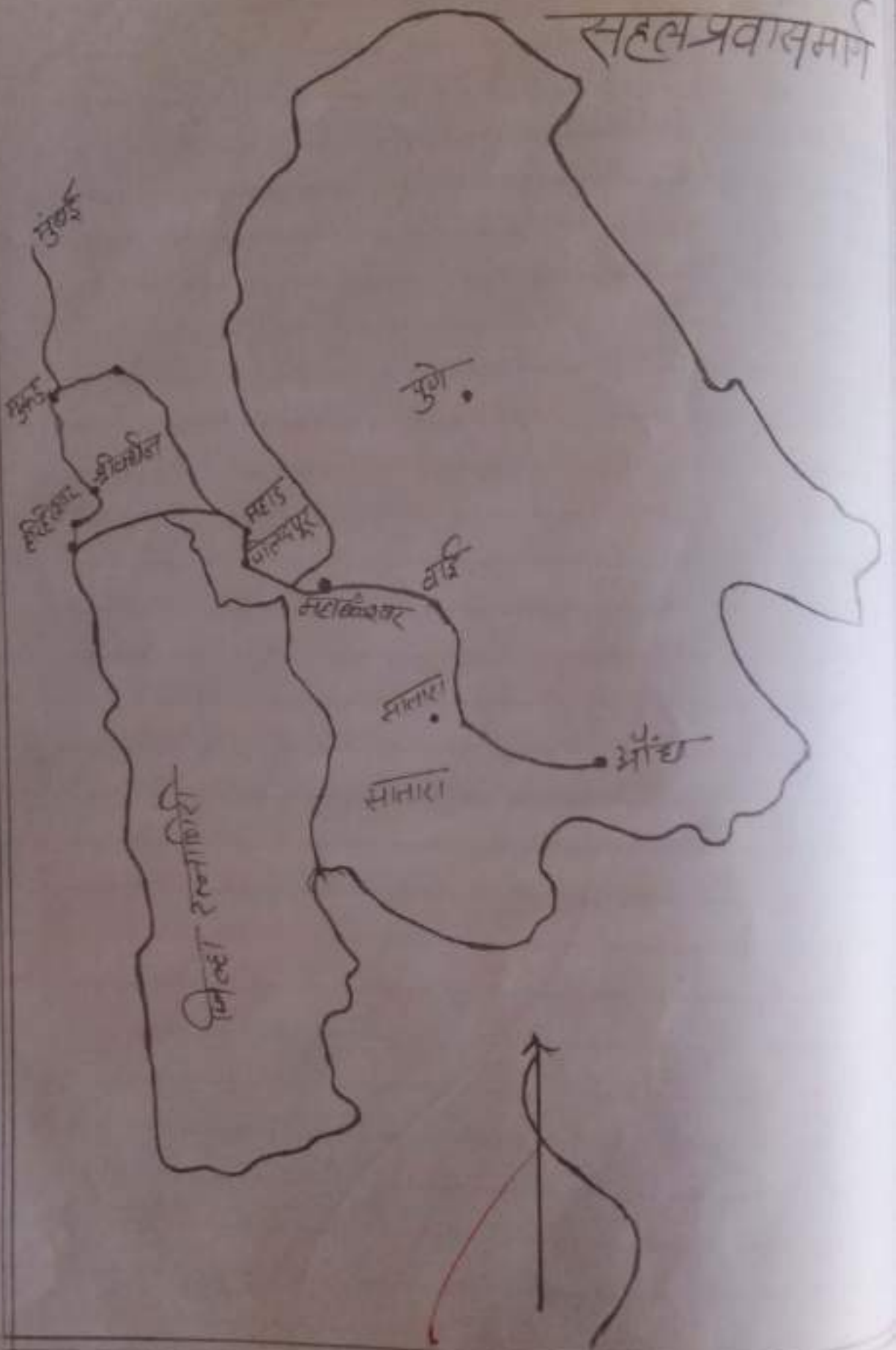

... ..

1.2] सहभाग

या शैक्षणिक सहालीन 16 विद्यार्थ्यांचा समावेश होना. आम्ही सर्वजन बी.ए. - III (स्ये. भूगोल) या वर्गातील होतो. शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर बी.ए. भाग - III भूगोल विषयाच्या अभ्यासानुसार आम्ही शिक्षण संस्था व आम्हाला महाविद्यालयाची परवानगी सधर सहालीस घेण्यात आली होती. सहाल मार्गदर्शक म्हणून प्रा. एस.एम. शिंदे व प्रा. एस.आर. मुल्ला उपस्थित होते.

सहल प्रवासमार्ग

1.3] आराखडा

सदरची सहल आंध-वडि- महालक्षेश्वर-
पोलादपूर- हरिहरेश्वर- जंजिरा- पुणे- आंध असा
होता.

② प्राकृतिक रचना व वैशिष्ट्ये :-

कोणत्याही विभागाचा किंवा ठिकाणाचा अभ्यास करत असताना भौगोलिक, सामाजिक, सांस्कृतिक घटकांमध्ये भिन्नता आढळते. या भिन्नतेचाच अभ्यास सहलीमध्ये केला जातो. सहसमार्गाने खालील घटकांमध्ये भिन्नता उदळून आली. -

① प्राकृतिक रचना :-

प्राकृतिक रचनेचा अभ्यास केला असता, प्राकृतिक रचनेत बरीचशी भिन्नता आढळून आली. पर्वत, पठारे, मैदाने हे प्राकृतिक रचनेचे भूभाण्डार असून प्रवासमार्गाने हे घटक अधिक जाणवून आले. औंध हे ठिकाण पठारी प्रदेश असून समुद्रसपाटीपासून त्याची उंची 600 m पेक्षा जास्त आहे. मात्र या पठारी प्रदेशाकडून जसेजसे पश्चिमेकडे जावे तस-तशा सह्याद्री पर्वताच्या रांगा पूर्व-पश्चिम तसेच उत्तर-दक्षिण पसरलेल्या आढळतात. सह्याद्री पर्वत हा उत्तर-दक्षिण दिशेने पसरलेला असून मात्र त्याच्या काही पूर्व-पश्चिम संभा सुकामेकीना समांतर अशा रांगा आढळून येतात. या रांगांमध्ये रेनिहासिक नक्षेत्र भौगोलिक दृष्ट्या पर्यटन क्षेत्र म्हणून काही राहणे विकसित झालेले आढळतात. प्रवास मार्गाने प्राकृतिक रचनेतील ही भिन्नता सहज लक्षात येते.

② हवामान :-

प्राकृतिक रचना व हवामान यांचा खुप जवळचा संबंध आहे. प्राकृतिक रचनेला अनुसरून हवामान या घटकांमध्ये भिन्नता आढळते. औंध हा पठारी प्रदेशाचा भाग असल्याने येथील हवामान पश्चिम स्वरूपात आढळते.

त्रेहनुसार येथील हवामानानु बदल होतो. मात्र महाबळेश्वर सारख्या पर्वतन केप्राडिकाणी थंड व अस्वादायक हवामान आढळून येते. नर समुद्र सपाटीलागत समान्वरुपाचे हवामान आढळते.

iii) जमिन :-

जमिन या वळकामध्ये सुद्धा वरीचशी भिन्नता आढळते. औद्यपासून जसजसे पश्चिम किनारपट्टीकडे जावे तसे तसतशी जमीनीमध्ये भिन्नता आढळते. कारण महाबळेश्वर, पाचगणी, पोलदपूर येथे पठाराच्या पावसाचे प्रमाण जास्त असल्याने येथील जमिनीत लोहाचे प्रमाण अधिक जास्त आढळते. त्यामुळे जमिनीचा रंग जांभ्या आढळतो. मात्र औद्यसारख्या पठारी प्रदेशामध्ये काळी/ रेडूर जमिन आढळते. अशी जमिन पिकासाठी योग्य असते.

iv) नैसर्गिक वनस्पती :-

औद्य हे डिकाण पर्वतीय क्षेत्राच्या प्रदेशानु येत असल्याने, येथे काटेरी व धानझडी वृक्ष आढळतात. मात्र महाबळेश्वर, पाचगणी, पोलदपूर अशा डिकाणी पठाराच्या पावसाचे प्रमाण जास्त असल्याने येथे सदाहरित प्रकारची जंगले आढळतात. या जंगलांमध्ये अनेक प्रकारच्या वनस्पती आढळतात. उदा. साग, हिरडा, नम्या, कुंदेम या प्रकारच्या वनस्पती आढळतात. नर हरिहरेश्वर सारख्या समुद्रकिनाऱ्यालागत नारळ, पापळी या सारख्या वनस्पती आढळतात. हळंदरीत प्राकृतिक रचनेला अनुसरून जसा हवामान, जमिन यामध्ये भिन्नता आढळते तशीच ही भिन्नता नैसर्गिक वनस्पतीमध्ये आढळते.

(v) पिके :-

जमिनीला अनुसरून पिकांमध्ये ही नफावनू आढळते. औद्योगिक पठारी व कमी पजन्याक येवारी कडधान्ये (हवारी, बाजरी) सारखी पिके घेतली जाताना. पश्चिम किनारपट्टीसगत नसेच महाबळेश्वर, पाचगणीमध्ये स्ट्रॉबेरी हे पीक मोठ्या प्रमाणात घेतले जाते. पर्यटकांची स्ट्रॉबेरीला अधिक प्रमाणात मागणी असते.

(vi) वसाहत / उद्योगधंदे :-

प्राकृतिक स्थानेतील मिळतेला अनुसरून वसाहत / उद्योगधंदे यांवरती त्याचा परिणाम होतो. पश्चिमेकडील डोंगराळप्रदेशामध्ये विरळ स्वरूपाची व छोट्या प्रकारची रेतजमिन आढळते. या डोंगराळ भागामध्ये पर्यटन केंद्रे विकसित झाल्यामुळे पर्यटकांना आकर्षित करवारे लघु व कुटुंब उद्योग येथे आढळतात. मात्र औद्योगिक पठारी प्रदेशात वसाहती विकसित झाल्या आढळतात. येथे शेती व शेतीवरील आधारित पशुपालन, दुग्ध व्यवसाय मोठ्या प्रमाणात घालतात.

③ प्रवास मार्गातील प्रेक्षणीय ठिकाणे :-

1] वाईचा गणपती :-

वाई कृष्णा नदीच्या काठावर असलेले एक धार्मिक क्षेत्र आहे. काही जण वाईला पश्चिम काशी मानतात. सरदार रास्ते यांनी 1962 मध्ये एकाच दगडातून सलगपणे बसवलेली मूर्ती असलेले वाईचे देव्या गणपतीचे मंदिर प्रसिद्ध आहे. हा गणपती वाईचे ग्रामदैवत आहे.

1.1] इतिहास :-

सातारा जिल्ह्यातील वाई हे गाव अठराव्या व सकोणिसाव्या शतकांमध्ये महाराष्ट्राची संस्कृतिक राजधानी होती. त्याच्या खुणा आजही जगोजग पहाण्या मिळतात. कृष्णेच्या तीरावर वसलेले वाई हे ऐतिहासिक दृष्ट्या प्रसिद्ध आहे. एकेकाळी ते इथल्या वैशिष्ट्यापूर्ण घाटांसाठी आणि मंदिरांसाठी ही प्रसिद्ध होते. पण पुढे कृष्णा नदीचे पाणी इतके कमी झाले की सर्व घाटांची कोभा नष्टप्राय झाली. वाई येथे राणी लक्ष्मीबाईचा जन्म झाला त्याचे अडनाव नांबे असे होते. नांना कडववीस यांच्यामुळे मेणवली प्रसिद्ध आहे.

1.2] मंदिर परिसर :-

वाई मधील वाट हे पूर्वी उपासनेसाठी वापरण्यात येत असत. पेशव्यांचा या वाठारामध्ये धार्मिक कार्यासाठी मोठ्या प्रमाणावर वावर होतो त्यामुळे येथील मंदिरांचे आराखडे पेशवेकाळाची साक्ष देतात. वाटावर वसलेली गणपती, विष्णू आणि लक्ष्मी यांची मंदिरे ही स्थापत्यकलेचा उत्कृष्ट नमुना आहेत.

या सगळ्या मंदिरांच्या शैलीमध्ये समानता आहे. धानूवरील कलाकुसर, लाकडी स्तंभांच्या कलात्मक वापर व पाषाणाने दिलेले अभेद्यपण हे यांचे वैशिष्ट्य.

2] महाबळेश्वर :-

महाबळेश्वर हे ठिंकाण महाराष्ट्राच्या सातारा जिल्ह्यातील एक थंड हवेचे ठिंकाण व प्रेक्षणीय स्थळ असून, येथे पर्यटक वर्षभर भेट देतात. ब्रिटीश काळापासून महाबळेश्वरला लाभलेला उत्कृष्ट गिरी-स्थान हा लौकिक आजही कायम आहे.

- i) उंची - 1353 m
- ii) क्षेत्र - 137.2 km²
- iii) हॉटेल - 3- नारा सरासरी रु. 660
- iv) 5- नारा सरासरी रु. 3091.
- v) हवामान - 30°C. 6 km/h ने डवारा, 23% अर्पित
- vi) स्थानिक वेळ - रविवार 2: 25 म. 3.
- vii) क्षेत्रफळ उंची - 1438 m
- viii) जिल्हा-सातारा.
- ix) तालुका/के - महाबळेश्वर.
- x) लोकसंख्या लिंग - 12780 (2001)
- xi) लिंगपुंगोत्तर - तुट्टि : "Jex me Jex ne son ah ah ah" आरोग्य मंगल आहे ०/५

महाबळेश्वर हे ठिंकाण महाराष्ट्राच्या सातारा जिल्ह्यातील एक थंड हवेचे ठिंकाण व प्रेक्षणीय स्थळ असून, येथे पर्यटक वर्षभर भेट देतात. ब्रिटीश काळापासून महाबळेश्वरला लाभलेला उत्कृष्ट गिरीस्थान हा लौकिक आजही कायम आहे. महाराष्ट्राचे नंदनवन म्हणून ओळखले जाणारे ठिंकाण आहे. हे अनिश्चय थंड हवेचे ठिंकाण आहे.

2.1] हवामान :-

महाबळेश्वर शहर 17.92.37 उत्तर अक्षांश आणि 73.65.38 पूर्वे रेखांशवर वसलेले आहे. याची सरासरी उंची 1353 m (4439 ft) आहे. पुणे शहराच्या पश्चिम-दक्षिण बाजूस 120 km आणि मुंबईपासून 250 km मंतरावर आहे. येथे कुळा नदीचा उगम येथे झालेला आहे. कीजी महाराष्ट्र, कर्नाटक, तेलंगणा आणि आंध्रप्रदेश या राज्यातून वाहते. जुन्या महाबळेश्वरमधील पुरानकालीन महादेव मंदिराच्या जवळील 'गो' मुख्यातून, या नदीचा उगम झाला. अशी दंतकथा आहे, ~~की~~

2.2] पर्यटन :-

सह्याद्रीच्या पठारावर वसलेल्या वसलेल्या या ठिकाणी चांगली दृश्यावली वनश्री आहे. महाबळेश्वर येथील महाबळेश्वरमंदिर लागून असलेले जवळीचे बरे आणि पुनापगड या सर्व स्थळांना शिवरायांच्या नावाचा व बर्मु कर्तृत्वाचा ऐतिहासिक संदर्भ आहे.

महाबळेश्वरला पावसाचे प्रमाण खूप असून पावसाळ्यात हा परिसर जलमय असतो. येथील निलगिरीसोदर, छांटाळा- लोणावळा किंवा माथेरानप्रमाणे या ठिकाणी मसलेले पॉइंट्स खूप आकर्षक आहेत. विल्सन पॉइंट, मार्थर पॉइंट, लॉडनिंग पॉइंट हे त्यांपैकी प्रसिद्ध जेगरेकडे असून या ठिकाणी मोठीगर्दी असते.

2.3] बाजारपेठ :-

महाबळेश्वर बाजारपेठ कार प्रसिद्ध आहे. येथे लोकरीचे कपडे, स्वेटर, घामड्याचे बेल्ट, पर्स इ. अनेक वस्तु प्रकारे मिळतात. येथील घो-कुटाचे देखील प्रसिद्ध आहेत.

2.4] पंचगंगा मंदिर :-

कृष्णा, कोयना, गायत्री, सावित्री, वेष्णा, स्व सरस्वती आणि भागीरथी या सान नद्यांचे उगम-स्थान आहे. यातील पाच नद्या ओहोळ सतत बारमाही वाहन असतात, परंतु सरस्वती 60 वर्षांनी नदीचा ओहोळ 60 वर्षांनी तर भागीरथीचा 12 वर्षांनी वाहतो.

2.5] कृष्णाबाई मंदिर :-

पंचगंगा मंदिराचे पाठीमागे अगदी जवळच कृष्णाबाई नावाचे मंदिर आहे. की जेथे कृष्णा नदीचे पूजन केले जाते. या मंदिरात शिवलिंग आणि कृष्णाची मूर्ती आहे.

2.6] मंकी पॉइंट :-

या ठिकाणाचा हे नाव दिलेले आहे. त्याला कारण असे, की नैसर्गिक रित्या येथे तीन दगड आहेत ते मंकी, सारखे समोरासमोर बसलेले आहेत, असे वाटते.

2.7] आर्थर सीट पॉइंट :-

समुद्रसपाटीपासून 1340 m उंचीवर असलेला हा रूक पॉइंट आहे. सर आर्थर यांच्या नावामुळे या ठिकाणाचा नाव मिळाले.

2.8] वेष्णा लेक (वेष्णा तलाव) :-

वेष्णा लेक हे पर्यटकांसाठी महाबळेश्वर मधील प्रमुख आकर्षक ठिकाण आहे. हे लेक सर्व बाजूंनी हिरव्यागार झाडांनी वेढलेले आहे.

2.11] नीडल होल / स्लीकंट पॉइंट :-

नैसर्गिक रिव्हा अडकाला सुडिसारखे होल आहे. ते सहजतेने दिसने म्हणूनच त्याला नीडल होल असे नाव दिले आहे. हा पॉइंट हत्तीच्या सोडसारखा दिसतो.

2.12] विल्सन पॉइंट :-

सर लेस्ली विल्सन हे सन 1923 ते 1926 मध्ये मुंबईचे राज्यपाल होते तेव्हा या पॉइंटला त्यांचे नाव दिले. हा पॉइंट 1433 म उंचीचा सिडोला टेकडीवरील सर्वात उंच पॉइंट आहे.

2.11] पुतापगड :-

पुतापगड हा छत्रपती शिवाजी राजांनी बांधला आहे. राजांनी विजापूरचा सरदार अफझलखानला हरवले आणि ठार केले म्हणून किल्ला भारताच्या इतिहासानु प्रसिद्ध आहे.

2.12] लीन्गमाला धबधबा :-

महाबळेश्वर जवळ हा धबधबा आहे. साधारणपणे 600 फूट उंचीवरून हे पाणी वेष्णा तलावान पडते. अडकाचे योजनापूर्वक विभाजन करून हा धबधबा बनविलेला आहे.

2.13] श्री महाबळेश्वरचा इतिहास :-

1215 मध्ये देवगिरीचे राजे म्हणजे यांनी महाबळेश्वर भेट दिली तेव्हा कृष्णानदीच्या काठला एक छोटे मंदिर बांधले. 16 व्या शतकात अच्युतराव मोरे यांनी या मंदिराची पुनर्बांधणी केली. 1819 साली ब्रिटिशांनी हा सर्व डोंगरी भाग साताराच्या धर्माबादला मालवा.

3] हरिहरेश्वर

महाराष्ट्रान्तर्गत सावित्री नदी जिथे अरबी समुद्राला मिळते तेथे तिच्या मुखावर हरिहरेश्वर नावाचे गाव आहे. नदीच्या किनाऱ्या वर पट्टीनील रंग निसर्गरम्य असे पवित्र तीर्थस्थान. रंगा वाजूला हिरव्यागार रंग वन-प्रीति नंद नटलेला जोगर तर दुऱ्या वाजूला नयनरम्य स्वच्छ व निळा समुद्र व रूपेरी वळूने आकर्षित करवारा अमर्याद समुद्रकिनाऱा आहे. हे जोगरद-यांच्या कुशित वसलेले हे शंकराचे तीर्थस्थान आहे.

3.1] रहाण्याची सोय:-

येथे महाराष्ट्र राज्यपर्यटन महामंडळाचे पिक्रामगृ आहे. तेथे पर्यटकांना सर्व सोयीसुविधा मिळवता येतील. शिवाय आसगी हॉटेलही वरीय आहेत.

3.2] जाण्याचा मार्ग :-

हे क्षेत्र मुंबईपासून 430 km आणि पुण्यापासून 240 km वर आहे. येथे पोहोचण्यासाठी 05 किंवा आसगी वाहनांची मदत घ्यावी लागते. पुण्याहून उमार्गे आहेत. मिकशी, भोरवरून, महडमार्गे, वडिवरून महाबळेश्वर मार्गे.

4] जंजिरा

जंजिरा किल्ला हा जलदुर्ग आहे.

रायगड जिल्ल्यात मुख्यतः तासुक्यात चहुवाजुंनी सागरी पाव्याचा वेढा फलेला राजापूरीच्या खाडीच्या तोंडावर मोठ्याच्या जागी हा अजय जलदुर्ग उभा आहे.

जंजिरा किल्ल्याच्या महाद्वारावर नगारखाना आहे. किल्ल्याच्या तटावर जाणाऱ्या पायऱ्यांनी वर गेल्यावर समोरच तटावर तोंका आहेत. त्यापैकी सर्वांत मोठ्या तोंकेचे नाव 'कालाडबांगडी' आहे.

1] किल्ल्यावरील पाहण्यासारखी ठिकाणे.

1.1] वोज्याच्या पागा -

पीर पंचायतनाच्या समोरच्या दिशेने तटावरून पुढे गेल्यावर वोज्याच्या पागा आहेत.

1.2] सुरतलखानचा वाडा :-

येथून वॉटर पडल्यावर समोरच उमजली पडकी अक्षकम बांधणीची इमारत दिसते. ती सुरतलखानचा वाडा आहे.

1.3] तलाव :-

या वाड्याच्या उत्तरेस सुंदर बांधकाम केलेला अक्ष शोड्युकोनी गोड्यापाव्याचा तलाव आहे. हा तलाव सुमारे 20 m व्यासाचा आहे. चार कोप्यात चार हौद आहेत.

1.4] स्वर :-

बालेकिल्ल्याच्या मागे चुनेगची इमारत आहे. घालाच स्वर असे म्हणतात.

1.5] पश्चिम दरवाजा :-

गडाच्या पश्चिमेला किरीत नटाखाली,
नटाखाल बाहेर पडण्यासाठी छोटा दरवाजा आहे. यालाच
'दर्या' म्हणून दरवाजा असेही म्हणतात.

2] जंथिरा गडावर जाण्याच्या वाटा :-

2.1] अलिबाग मार्ग :-

पुणे-मुंबई मार्ग अलिबाग पुढे अलिबागवळून
रेवडामार्गे मुळुड व मुळुगावातून किल्ल्यापर्यंत
जाण्यासाठी बोटसेवा.

2.2] दिधी मार्ग :-

महाड-गोरगाव-महसले-बोर्लपंचतन दिधी.

Completed
1/3/2023